

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра публічного управління і адміністрування

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

На тему: «Управління регіональними програмами соціального забезпечення»

Студентки 3 курсу, 6с групи,
спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування»
спеціалізації «Публічне
управління та адміністрування»

Руденко
Аліна
Євгенівна

Науковий керівник
Кандидат економічних наук,
доцент

Сонько
Юлія
Анатоліївна

Гарант освітньої програми
Кандидат економічних наук,
доцент

Головня
Юлія
Ігорівна

Київ 2020

ЗМІСТ

Вступ.....	3
РОЗДІЛ 1. СУТНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА.....	7
РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ.....	19
2.1. Аналіз сучасних регіональних програм соціального забезпечення в Україні.....	19
2.2. Напрями оптимізації управлінської діяльності в розвитку системи соціального захисту населення.....	31
Висновки та пропозиції.....	35
Список використаних джерел.....	38

Вступ

Конституцією України нашу державу проголошено суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою. Проголошення України соціальною державою – великий крок у розвитку української державності, однак це не означає, що держава дійсно є соціальною, а лише свідчить про наміри держави та спрямування її політики на соціальний захист населення.

Державу, що забезпечує своїм громадянам і особам, що знаходяться на її території на законних підставах, достойний рівень життя і вільний розвиток, називають соціальною. Така держава створює систему соціального захисту, що охоплює систему соціального страхування, соціальні гарантії, соціальну допомогу, систему фінансування пенсій, допомог, компенсацій, медичних і інших соціальних послуг. Окремі функції держава в соціальній сфері делеговані окремим юридичним особам: Пенсійний фонд, Фонд соціального страхування населення, Фонд соціального розвитку, Фонд зайнятості, фонди створені при підприємствах, тощо.

Основним законом нашої країни визначено, що найвищою соціальною цінністю в Україні є людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека. Згідно з Конституцією, утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Із змісту зазначених положень витікає, що держава не є пасивним спостерігачем при реалізації прав і свобод громадян, а активним учасником забезпечення їх реалізації. Зокрема, наша держава зобов'язується забезпечувати: право особи на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості, та в інших випадках, передбачених законом; право на достатній життєвий рівень, тощо. Це, безперечно, свідчить про її соціальну орієнтацію.

Як вже зазначалося, право громадян на соціальний захист закріплене в Основному Законі України Конституції. Згідно ст.46, воно гарантується і забезпечується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за

рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел фінансування. Зі змісту цієї статті Конституції України випливає, що в нашій країні розвиватиметься тристороння схема фінансування соціального захисту населення. Така схема сьогодні діє практично у всіх промислово розвинутих країнах. Відповідно до неї сторони, що беруть участь у фінансуванні соціального захисту, - це: по-перше, кожен працездатний працюючий громадянин, потенційний отримувач пенсії, допомоги, і т. д., по-друге, роботодавець і, по-третє, держава.

Соціальний захист, як і соціальне забезпечення в цілому, включає в себе всі види пенсій, допомог, компенсаційних виплат, соціальне обслуговування, медичної допомоги та багато іншого. Серед понять, що примикають до категорії «соціальна робота», слід виділити такі, як «соціальна захищеність» і «соціальний захист». Соціальна захищеність – це конституційне і законодавче забезпечення всього комплексу прав і свобод людини. Необхідність соціальної захищеності громадян викликає суспільну потребу в наявності в державі системи законів, компенсуючи недосконалість організації виробництва і розподілу матеріальних благ. Сутність соціальної захищеності полягає також в законодавчому забезпеченні економічних, політичних, соціальних та інших прав, свобод та інтересів громадян. Важливо розрізняти поняття «соціальна захищеність» і «соціальний захист». Соціальний захист – це більш конкретне поняття, яке зводиться до практичної роботи всіх гілок влади щодо реалізації прав і свобод громадян, тобто, соціальної роботи. У літературі розрізняють два види соціального захисту. Абсолютна – це забезпечення всім членам суспільства гарантованого мінімуму рівня життя, це вкрай необхідний рівень життєвих благ, достатній для підтримання здоров'я і працездатності громадян, що не повинно розглядатися як привілей для обраних. У той же час обмежений соціальний захист це забезпечення державою соціальних гарантій відносного благополуччя конкретній особі або категорії громадян. Його мета – застрахувати громадян від можливого зменшення рівня доходів і зниження життєвого рівня.

Питанням соціального захисту держави присвячені праці таких учених, як: Р. Баркер, Ю. Бондаренко, Н. Волгін, О. Воронін, Б. Гаєвський, Т. Ганслі, І. Григор'єва, О. Давидюк, О. Іванова, В. Капіцин, А. Колот, О. Крентовська, А. Крупник, І. Лавриненко, В. В. Ко струба, Базилевич В.Д., Базилевич К.С., Баластрик Л.О. Борецька Н.П., Головатий М.Ф., Панасик М.Б., Губін С.О., Упоряд. Ю.К., Сирота І. М., Скуратівський В.А., Палій О.М., Солдатенко М.О. та інші.

У них розглянуті питання сутності, ролі та розвитку соціальної держави та держави загального добробуту, соціальних відносин, соціальної політики та її реалізації. Однак в умовах сьогодення все частіше постає питання щодо визначення пріоритетності соціальної політики серед інших складових державної політики України.

Метою роботи є дослідження сучасної структури системи соціального захисту населення і політики України, аналіз її стану, характеристика сучасних процесів, що протікають в соціальній сфері.

Об'єктом дослідження виступає система соціального захисту населення, суть, її структура, об'єкти, суб'єкти та інструменти реалізації.

Предметом дослідження є характеристики, властивості, закономірності формування та виникнення соціальних потреб людини на різних рівнях їх прояву і складна система способів їх забезпечення в соціально-політичному житті суспільства на певних ступенях його розвитку.

Завданням даної дипломної роботи є:

- визначення сутності соціального захисту та його значення для розвитку суспільства;
- розвиток системи соціального захисту в Україні;
- аналіз сучасних регіональних програм соціального забезпечення в Україні;
- визначення напрямів оптимізації управлінської діяльності в розвитку системи.

З метою реалізації поставлених завдань використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: наукової абстракції – для розкриття змісту

понять (розділ 1), вивчення розвитку та аналізу об'єкта дослідження (розділ 2, п.п. 2.1-2.3);

Інформаційною базою дослідження стали: Закони України, офіційні матеріали Управлінь праці та захисту населення України, оперативна інформація міністерств та відомств, періодичні видання, праці вітчизняних і зарубіжних науковців з проблеми дослідження, а також інформаційні ресурси інформаційної мережі Internet.

Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, 2-х розділів, висновків і пропозицій і списку використаних джерел. Основний текст роботи становить 26 сторінок, в т.ч. 2 таблиць, 6 рисунків. Список використаних джерел містить 25 найменувань.

РОЗДІЛ 1. СУТНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

На державному рівні проголошено, що регулювання соціально-економічного розвитку регіонів належить до пріоритетних завдань державного управління, є одним із ключових питань у процесі становлення нової моделі соціально орієнтованої ринкової економіки в Україні, вагомим механізмом забезпечення територіальної цілісності та стабільності в державі. Таким чином, важливу роль у трансформації національної економіки відіграє регіональна економічна політика, сприяння реалізації якої має стати головною метою багатовекторної діяльності держави. Досвід становлення української незалежності показує неспроможність центральної влади адекватно реагувати на потреби регіонів і усвідомлення нею необхідності прискорення процесів формування нового спектру повноважень місцевих територіальних громад, підвищення ролі органів самоврядування у вирішенні як оперативних, так і стратегічних питань розвитку регіонів. Під економічним регіоном більшістю дослідників розуміється цілісна територія країни зі своєю спеціалізацією, структурою виробництва і внутрішніх зв'язків. У науковій літературі регіон розглядається як:

- 1) адміністративно-господарська одиниця (територія), а саме: район, область, край, округ;
- 2) економіко-географічне утворення, тобто частина території країни з однорідними природними умовами і специфічною спрямованістю розвитку продуктивних сил;
- 3) група сусідніх держав із загальними історичними традиціями і взаємопов'язаною економікою. [1]

Держава покликана сприяти підтримці економічної, соціальної і політичної стабільності в кожному регіоні, забезпеченню їх ефективної взаємодії, поєднанню конкретних підходів до вирішення проблем окремих регіонів у єдності із загальними принципами функціонування ринку на всій території.

Основні параметри регіонального розвитку задаються центром у вигляді законодавчих і нормативних актів. Це стосується порядку й механізму приватизації, ціноутворення, податкової політики тощо. Центр виробляє єдину науково-технічну політику, яка має бути основним чинником стабілізації економіки в регіонах, сприяти формуванню інтелектуального й кадрового потенціалу, особливо у сфері фундаментальної науки. У сучасній регіоналістиці є різні розуміння та тлумачення поняття регіонального розвитку, кожне з яких має право на існування з погляду відтворення того чи іншого аспекту регіоналізму. З погляду проведення економічної та соціальної регіональної політики у контексті регіоналізації державного управління державним сектором економіки привертає увагу розуміння регіонального розвитку як режиму функціонування регіональної системи, який забезпечує позитивну динаміку параметрів рівня життя населення за рахунок стійкого і збалансованого відтворення соціального, господарського, ресурсного та екологічного потенціалів території. Державну регіональну політику розглядають у сукупності двох аспектів: по-перше, як регіональну політику держави, що виявляється через здійснення органами державної влади системи заходів у політичній, економічній, демографічній, соціальній, інноваційній, екологічній, гуманітарній, національній сферах, яка враховує особливості кожного регіону; по-друге, як внутрішню політику регіонів, яка здійснюється органами управління регіоном (зокрема, місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування) самостійно для забезпечення комплексного соціально-економічного розвитку територій, максимального забезпечення потреб населення регіону, раціонального використання всіх регіональних ресурсів за умови врахування загальнодержавних інтересів.

Державним регулюванням розвитку регіонів слід вважати цілеспрямований систематичний вплив з боку держави, спрямований на підтримання соціально орієнтованого, сталого і збалансованого розвитку регіонів з метою забезпечення максимально високих і рівних соціальних стандартів життя населення незалежно від місця проживання, який полягає у

створенні необхідної нормативно-правової бази, інституційного, інформаційного та кадрового забезпечення з використанням програмно-цільових методів і відповідного фінансово-економічного інструментарію. В умовах переходу до ринкової економіки та формування демократичних засад державного управління на основі вдосконалення місцевого самоврядування актуальною є проблема формування механізмів реалізації регіональної економічної політики. У контексті євроінтеграційних процесів головною метою державної регіональної політики соціально-економічного розвитку України є створення умов для динамічного, збалансованого розвитку територій, усунення асиметрії розвитку регіонів України, активізація залучення людського потенціалу регіонів для забезпечення конкурентоспроможності економіки регіону. Ідеї сталості, збалансованості й соціальної орієнтації зародились у західних концепціях регіонального розвитку 70-х років XX століття. Термін «сталість» узагалі характерний для теорії систем, а під сталістю регіональної соціально-економічної системи розуміють її здатність залишатися відносно незмінною, тобто зберігати структуру і функціональні особливості впродовж певного часового інтервалу всупереч будь-яким ендогенним і екзогенним подразникам.[1, 2]

У концепції державної регіональної політики України 2001 р. визначено, що державна регіональна політика є складовою частиною національної стратегії соціально-економічного розвитку України, тісно пов'язаною зі здійсненням адміністративної реформи та впорядкуванням адміністративно-територіального устрою, і реалізується шляхом здійснення органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування системи заходів для забезпечення ефективного комплексного управління економічним та соціальним розвитком України та її регіонів. А в концепції державної регіональної політики України 2008 р. визначено, що державна регіональна політика – це сукупність стратегічних заходів, засобів, механізмів, інструментів та взаємоузгоджених дій органів державної влади та місцевого самоврядування для забезпечення розвитку держави загалом та сталого

збалансованого розвитку її регіонів відповідно до поставлених цілей: створення повноцінного життєвого середовища для людей на всій території України; забезпечення просторової єдності держави; сталого збалансованого розвитку її регіонів. Взагалі, коли йдеться про державну регіональну політику, мається на увазі не місцева, а національна політика з урахуванням територіальних інтересів. Іншими словами, та, яка здійснюється органами управління регіону з урахування загальнонаціональних інтересів. Або ж державна регіональна політика – це система заходів, спрямованих на регулювання розвитку адміністративно-територіальних утворень заради досягнення спільної національної мети. При цьому соціальна орієнтація регіонального розвитку пов'язана зі спрямованістю функціонування всіх підсистем на підвищення рівня та якості життя населення, індикаторами якого є динаміка регіонального рівня споживання, соціальних благ, народжуваність і смертність, фізичне й духовне здоров'я населення, тривалість життя тощо. Збалансованість регіонального розвитку передбачає дотримання особливої для кожної регіональної системи пропорції складників її потенціалу, елементів яких бракує структурі регіону, та подолання деструктивності інших складників, стимулювання внутрішньорегіональних і міжрегіональних зв'язків. Важливо відмітити в контексті вище сказаного, що державне регулювання розвитку регіонів, як і будь-яка інша діяльність держави, потребує також належного нормативноправового забезпечення. Назріла нагальна потреба у прийнятті низки законів та підзаконних актів, які б нормативно закріпили довгострокову концепцію регіонального розвитку, базові засади державного регулювання розвитку регіонів тощо. Зокрема, одним із важливих законодавчих актів є Закон України від 05.02.2015 р. № 156 «Про засади державної регіональної політики», в якому визначено основні правові, економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та організаційні засади державної регіональної політики як складової частини внутрішньої політики України. Інтенсифікація використання регіонального потенціалу розвитку території має відбуватись у таких напрямках

- підвищення ефективності функціонування системи управління соціально-економічним потенціалом у регіонах;
- пошук оптимального співвідношення місцевих, регіональних і державних інтересів;
- удосконалення методів формування місцевих і регіональних ринків та їхньої інфраструктури в контексті забезпечення конкурентоспроможності національної економіки;
- формування інвестиційної політики з урахуванням специфіки конкретних регіонів;
- формування ефективної системи управління майном різних форм власності;
- інтенсифікація та підвищення ефективності використання місцевих ресурсів.

На сучасному етапі соціально-економічного розвитку України в основі функціонування механізмів реалізації регіональної політики має бути:

- упорядкування бюджетних відносин;
- формування стабільності дохідної бази;
- розмежування повноважень між центром і регіонами, а також державою і місцевим самоврядуванням;
- функціональна градація регіональних видатків, преференції у сфері економічного регулювання щодо розміщення місцевих замовлень і бюджетного підряду;
- розвиток малого та середнього бізнесу, організація ринкової інфраструктури тощо;
- створення ефективних механізмів функціонування регіональної економіки;
- захист найбільш нужденних соціальних верств населення. Водночас здійснення державного регулювання територіального розвитку в Україні стикається з багатьма труднощами. [3, 4]

Перепонами державного регулювання розвитку територій є відсутність єдиної нормативно встановленої процедури «відбору» регіональних проблем для прийняття рішень на державному рівні. До головних перешкод на шляху забезпечення ефективного державного регулювання регіонального розвитку в

Україні можна віднести: відсутність системного підходу до регіональної політики, невизначеність стратегічних перспектив регіонального розвитку; недостатнє використання наявних інструментів державного регулювання, спрямованих на стимулювання розвитку регіонів, у тому числі депресивних територій; низьку інституційну та фінансову спроможність місцевих органів влади щодо вирішення питань місцевого значення; відсутність дієвих та ефективних механізмів формування місцевих бюджетів на основі гарантованих державою соціальних стандартів надання послуг населенню незалежно від місця проживання; незавершеність формування та недосконалість моделі управління на регіональному рівні.

Соціальний захист населення в Україні здійснюється з допомогою реалізації таких програм:

- програма допомоги сім'ям із дітьми;
- державні програми дотацій і житлових субсидій;
- допомога на поховання;
- державна система охорони здоров'я;
- державна система освіти; [3, 4]

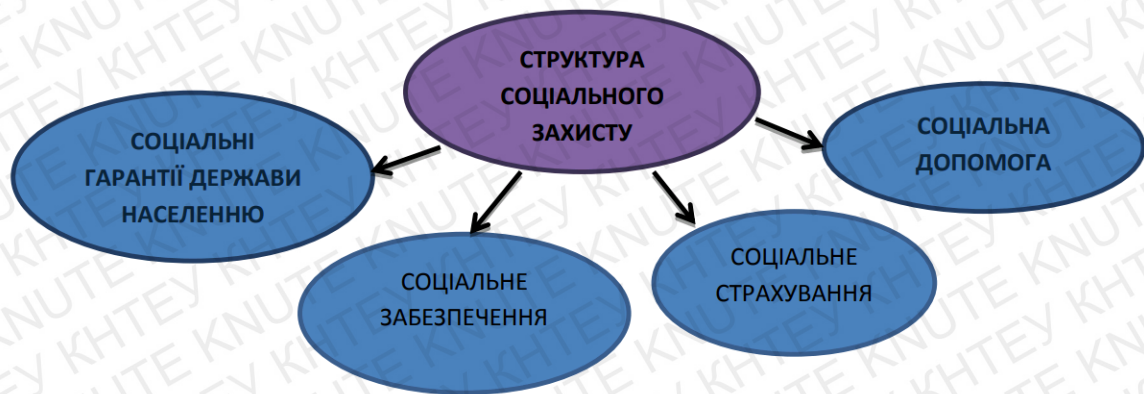

Рис 1.1. Структура соціального захисту населення
[розроблено автором 3,4]

У зв'язку зі статусом пост чорнобильської держав, в Україні є також система соціального захисту осіб, котрі постраждали в результаті аварії на ЧАЕС:

- цільові допомоги (грошові, натуральні, безготівкова, тобто пільги по оплаті);
- соціальне забезпечення (система інтернатних установ та територіальних центрів);
- соціальний захист через недержавні організації;
- соціальна допомога з фондів підприємств.

Відіграючи активні роль у проведенні соціальної політики, держава у ринковій економіці не перетворюється у відділ соціального забезпечення. Організація системи захисту забезпечує зворотний зв'язок рівнем соціальних послуг та інтенсивністю і результатами праці окремого працівника, загальними економічними результатами виробництва та комерційно-фінансової діяльності господарських організацій.

Соціалізація національної економіки передбачає:

- наповнення усіх реформ соціальним змістом;
- розвиток демократії, забезпечення прав та свобод, формування громадянського суспільства;
- активізацію соціальної ролі держави, відпрацювання механізму взаємодії держави і суспільства в соціальній сфері;
- забезпечення гідних і безпечних умов життя та праці, зростання добробуту громадян, в тому числі екологічного.

У зв'язку з цим важлива роль відводиться соціальній політиці, яка трактується як:

- діяльність держави щодо створення та регулювання соціально-економічних умов життя суспільства з метою підвищення добробуту членів суспільства, усунення негативних наслідків функціонування ринкових процесів, забезпечення соціальної справедливості та соціально-політичної стабільності в Україні:

- система правових, організаційних, регулятивно-контрольних заходів держави з метою узгодження цілей соціального характеру із цілями економічного зростання;

Це соціально-економічні заходи держави, підприємств, місцевих органів влади, які спрямовані на захист населення від безробіття, інфляції, знецінення трудових заощаджень. Ринкова трансформація економіки України неможлива без створення надійної соціальної бази її здійснення. У широкому розумінні опорою реформування є середній клас. Його ключовими характеристиками є: особиста свобода, самостійна економічна діяльність, наявність власності, рівень доходів, професія, спосіб і якісь життя, роль у суспільстві.

У національній економіці пенсійна система відіграє дві функції:

- соціальну (сприяє соціальному захисту працездатного населення, запобігає бідності населення);
- економічну (фінансує матеріальне забезпечення громадян з настанням пенсійного віку, формує та використовує резервні грошові фонди, стимулює до збільшення заощаджень)[5].

В умовах тоталітаризму соціальна сфера здебільшого трактувалася як суто система комунального споживання, де власне й відбувається перерозподіл усього виробленого. Тому пізніше ця сфера асоціювалася з "соціальним забезпеченням", "соціальним захистом". До речі, і в Конституції України (ст. 46) нині вживається саме термін "соціальний захист". Позитивно те, що в сучасній Україні соціальна політика дедалі більше розглядається і практикується як важливий елемент саме економічної стратегії державотворення, що цілком відповідає міжнародним стандартам. Це природно, бо вирішення корінних соціальних проблем - необхідна умова стратегії стабільного, сталого розвитку конкретної людини, суспільства загалом. У контексті викладеного в Україні нормативно-правова база, що обґрунтовує соціальну політику, також поступово вдосконалюється, наближається до міжнародних, зокрема європейських стандартів. У Конституції України записано, що "громадяни мають право на соціальний

захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними. Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом". Основну Концепцію соціального забезпечення населення України було схвалено постановою Верховної Ради України у грудні 1993 року, однак і сьогодні соціальна політика здійснюється за так званним залишковим принципом, а адресні допомоги залишаються надто малими і не забезпечують прожиткового мінімуму громадян, що є принциповим моментом в усій державній політиці. У ст. 3 Конституції України [6] зазначається, що людина, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю у державі, а в ст. 46 передбачено відповідне право громадян на соціальний захист. Інакше кажучи, держава, у широкому розумінні її сутності і призначення, відповідальна за свою діяльність насамперед перед людиною, особою, громадськістю. Звідси випливає та суттєва особливість політико-правових засад соціальної політики, що її загальне призначення полягає в створенні належних умов, які гарантують гідне життя, вільний розвиток, самореалізацію і самовдосконалення людини. Конституція України встановила перелік основних соціальних прав і свобод людини і громадянина згідно з сучасними світовими стандартами та підходами, а також реальними суспільнополітичними потребами власних громадян. Основні з них такі: - право громадян на працю, заробітну плату (ст. 43); - право на належний соціальний захист (ст. 46); - право на житло (ст. 47); - право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї (ст. 48); - право на охорону здоров'я,

медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49); - право дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, на державне утримання і виховання (ст. 52); - право на освіту і соціальне забезпечення (ст. 53); 14 - право на державний захист сім'ї (ст. 53). Соціальну політику в Україні нині державні органи будують на основі певних соціальних стандартів. Основними напрямками соціальної політики в Україні з часу проголошення незалежності визначено:

- доходи, рівень життя громадян;
- зайнятість громадян і стан ринку праці;
- організацію й оплату праці;
- охорону праці;
- загальнообов'язкове державне соціальне страхування;
- житлове забезпечення громадян та ін.

Окремо було визначено основні складові системи соціального захисту громадян, це зокрема:

- соціальне страхування, пов'язане з трудовою діяльністю, окремі грошові виплати та пенсії;
- допомога сім'ям з дітьми;
- адресна соціальна допомога окремим малозабезпеченим верствам населення;
- надання житлових субсидій;
- компенсації та пільги тим, хто постраждав від техногенно-екологічних і природних катастроф.

Перераховані напрямки та складові в основному були і залишилися незмінними. Суть, характер, особливості та механізми реалізації соціальної політики, окремих її складових детермінують такі основні закони України: "Про освіту" [7], "Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні" [8], "Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні" [9], "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей" [10], "Про запобігання захворювання на СНІД та соціальний захист населення" [11] та ін. Важливим соціальним правом громадян, як зазначалося, є право на

соціальний захист. В Україні нині воно конкретизоване в спеціальних законах [6] - "Про пенсійне забезпечення", "Про зайнятість населення", "Про державну допомогу сім'ям з дітьми", "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту", "Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні", "Про статус та соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи" та ін. В Україні діє понад 60 нормативних актів щодо соціального захисту інвалідів, людей похилого віку, пенсіонерів. При розробці соціальної політики в сучасній Україні, з одного боку, дотримувалися міжнародних стандартів і нормативних актів, а з другого - враховувалися суто національні аспекти - існуюча традиція, досвід, практика. Так, було максимально враховано вимоги і стратегії таких важливих нормативно-правових актів і документів міжнародного значення, як Всесвітня декларація ООН "Про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей" (1990), Резолюція ООН "Принципи медичної етики" (1992), Європейський кодекс соціального забезпечення (1990), Хартія основних соціальних прав трудящих (1989) та інші, які містять перелік основних соціальних прав громадян, принципи, особливості та механізм їх забезпечення. Міжнародне соціальне законодавство потрібно й надалі сповна використовувати в роботі над вдосконаленням національного законодавства в Україні. Європейський кодекс соціального забезпечення (1990), Хартію основних соціальних прав трудящих (1989) та ін. Законами України соціальна політика диференціюється відповідно до статево вікових категорій громадян. Так, вирізняють соціальну політику щодо дітей, сім'ї, молоді, жіноцтва. Правова база соціальної політики щодо дітей та молоді була започаткована ще в 1991 році, коли Верховна Рада України прийняла Декларацію "Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні" і Закон України "Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні". В цих документах політику щодо молоді визначено як пріоритетний і специфічний напрямок діяльності держави. Вони стали базовими для розробки молодіжного законодавства та вирішення молодіжних проблем. Прийнято і введено в дію кілька суто

молодіжних законів стосовно служби в Збройних силах, фізичної культури і спорту, туризму, створення і діяльності органів і служб у справах неповнолітніх, про освіту, у першому читанні - про професійно-технічну освіту. До розгляду у Верховній Раді України підготовлено законопроекти про антидопінговий контроль та деякі зміни й доповнення до чинного законодавства стосовно діяльності національних спортивних федерацій, ліцензування оздоровчої та фізкультурно-спортивної діяльності. Доопрацьовуються проекти законів "Про психологічну допомогу", "Про соціальну роботу з неповнолітніми тамолоддю", "Промолодіжні, дитячі громадські об'єднання", Національну комплексну програму "Молодь України". Суб'єктами соціального управління є спеціалізовані державні і недержавні органи й служби, зокрема й соціальної сфери, і сфери праці тощо. Координатором в управлінні процесом реалізації соціальної політики безумовно є уряд, урядові установи - міністерства, відомства, їх підрозділи. В найширшому розумінні суб'єктом соціального управління є все населення країни. Встановлення правових норм - необхідний і, разом з тим, визначальний компонент ефективного державного регулювання, тому що саме тут закладаються основи, визначаються найважливіші параметри, здійснюється регламентація відповідних суспільних відносин. [12]

РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз сучасних регіональних програм соціального забезпечення в Україні

Соціальний захист населення передбачає захист їх майнових інтересів у випадку настання таких ситуацій: втрата роботи; нещасний випадок на виробництві або професійне захворювання, які спричинили втрату працездатності; тимчасова втрата працездатності; вагітність та пологи; поховання; лікування в реабілітаційних відділеннях санаторно-курортного закладу після захворювань і травм; проходження військової служби в Збройних Силах України; отримання статусу дитина війни; народження дитини, усиновлення дитини, встановлення опіки чи піклування, виховання дитини одним із батьків; досягнення відповідного віку та відсутність права на пенсію або отримання статусу особи з інвалідністю; отримання середньомісячного сукупного доходу, нижчого від прожиткового мінімуму для сім'ї; низький рівень доходів сім'ї; участь у ліквідації наслідків катастрофи на ЧАЕС, отримання внаслідок цього радіоактивного опромінення, безпосередня участь у ліквідації інших ядерних аварій та їх наслідків, у ядерних випробуваннях, у військових навчаннях із застосуванням ядерної зброї, у складанні ядерних зарядів та здійсненні на них регламентних робіт, постраждали від радіоактивного опромінення внаслідок будь-якої аварії; інвалідність; бездомність; складні життєві обставини; проживання на тимчасово окупованій території; залишення або покинення свого місця проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини і надзвичайних природних чи техногенних ситуацій; втрата працездатності (досягнення пенсійного віку).

Соціальний захист необхідно надавати з урахуванням доходів населення та участі громадянина в економічному житті країни. Важливим критерієм надання соціальних послуг повинен бути рівень працездатності людини.

Визначати рівень соціального захисту доцільно з урахуванням потреб конкретної категорії громадян, яким необхідний соціальний захист у цілому та кожного громадянина зокрема. Вибір форм і заходів соціального захисту має відбуватися з урахуванням міри працездатності людини. Адже для працездатних осіб соціальний захист має передбачати захист їх прав на належні умови праці та гідну винагороду за працю; для непрацездатних осіб соціальний захист передбачає забезпечення соціально гарантованого рівня життя та підтримку держави; для окремих категорій населення, що опинились у скрутних життєвих обставинах – надання спеціальних форм соціальної підтримки. [13]

Диференційований підхід до надання соціального захисту можна забезпечити лише на основі адресності соціального захисту. Тобто надання тих форм і засобів соціального захисту в яких є потреба у конкретного громадянина. Нині соціальний захист здійснюють у таких формах і заходах:

- виплати пенсій за віком, з інвалідності, в разі втрати годувальника, за вислугу років, за особливі заслуги перед Україною, соціальних пенсій; виплати державної допомоги (трудова допомога, соціальна допомога, допомога тим, хто доглядає психічно хворих; допомоги при малозабезпеченості);
- виплати адресної соціальної допомоги (житлово-комунальні субсидії; адресна допомога малозабезпеченим сім'ям);
- соціальне обслуговування непрацездатних;
- надання пільг ветеранам війни, учасникам АТО, інвалідам, особам, які мають особливі заслуги перед Україною.

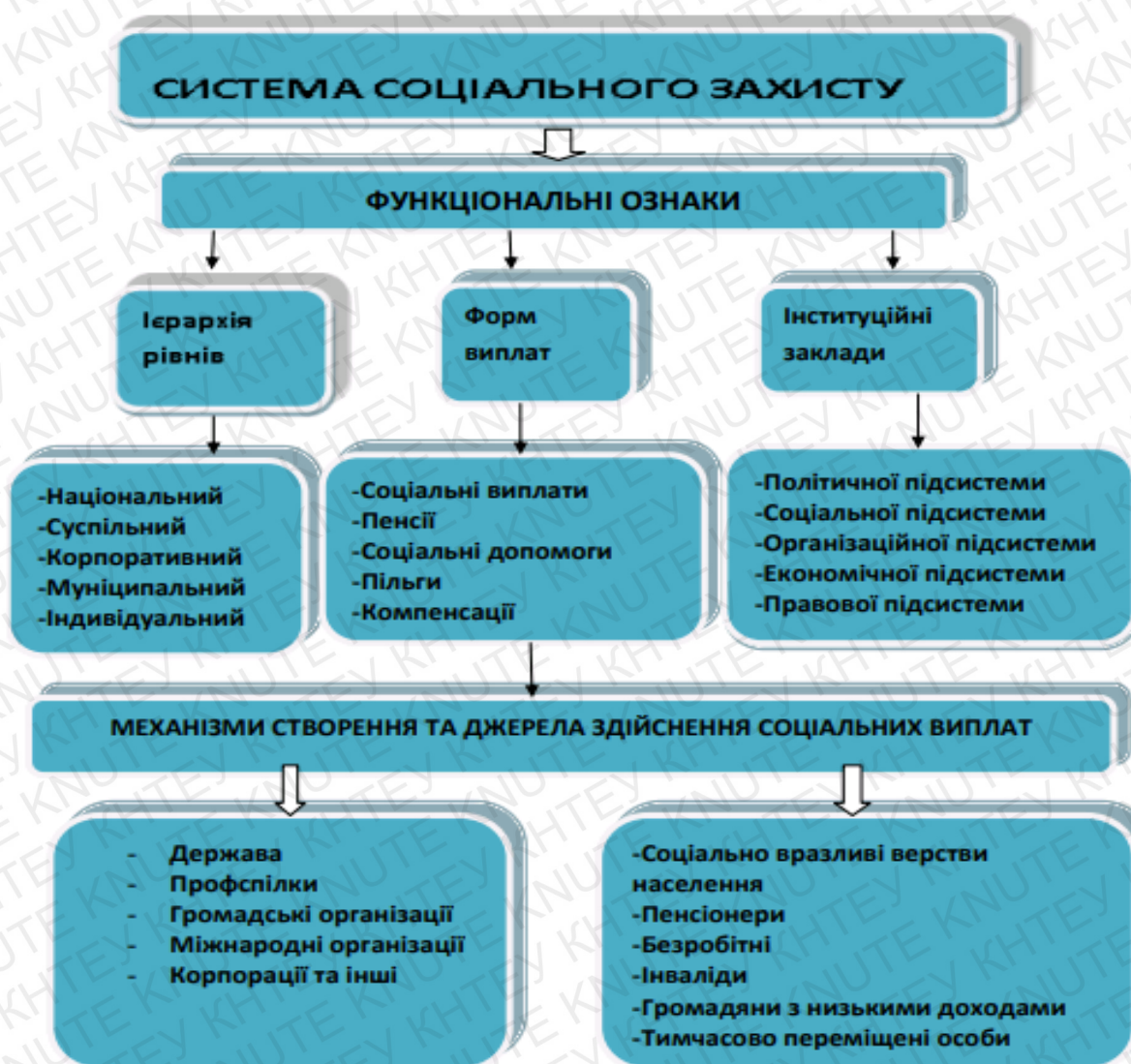

Рис. 1.2 Система соціального захисту населення
[розроблено автором]

Основними проблемами ефективного функціонування соціального захисту в Україні ми вважаємо наступні: – надмірна кількість нормативних актів, що регулюють соціальну політику держави; – велика кількість категорій населення, яким надають соціальний захист; – відсутність єдиної бази даних про об’єкти соціального захисту; – недосконала структура управління соціальним захистом населення. – відсутність диференційованого підходу до вибору інструментів соціального захисту, що їх надають відповідно до потреб конкретного громадянина; – низький рівень ефективності соціальних заходів.

Соціальний захист в Україні здійснюють на основі більше ніж 50-ти законів України та понад 120-ти підзаконних актів.

Соціальна політика впродовж останніх десятиліть стала інструментом популізму в політичних змаганнях. З метою збільшення лояльності населення до конкретних політичних сил запроваджено нові види соціальних послуг для нових категорій населення, які не завжди потребували соціального захисту. Дана проблема потребує найшвидшого розв'язання шляхом повної 150 ревізії чинного законодавства у сфері соціального захисту, що передбачатиме формування єдиного соціального кодексу. Гострою проблемою, як ми вже зазначили, є значна кількість категорій громадян, котрі потребують соціального захисту. Отже, нині в Україні налічується понад 130 категорій одержувачів різних видів соціальних виплат, які мають право на більш як 120 видів пільг, а також понад 60 видів соціальних і компенсаційних виплат. Часто один громадянин має право та отримує кілька видів соціального захисту, що фінансує держава, а інші не отримують соціального захисту позаяк він для їх категорії пільговиків не профінансований з державного бюджету. [13,14]

З метою упорядкування даної ситуації доцільно скасувати як такі соціальні пільги за професійною ознакою. Дані пільги надають за важкі, шкідливі та небезпечні для людини умови праці. В умовах ринкової економіки держава не повинна перебирати відповідальність за добробут громадян, які дають дохід для приватних підприємств. А для працівників державних підприємств, установ та організацій основним мотивом працевлаштування за даними видами робіт має бути розмір заробітної плати. Лише висока її величина повинна забезпечувати зайнятість за робочими місцями, що мають небезпечні умови праці. Поряд з упорядкуванням чинного законодавства у сфері соціальної політики та зменшенням переліку категорій пільговиків доцільно створити єдину систему обліку соціального захисту населення. Нині діє єдиний державний автоматизований реєстр осіб, які мають право на пільгу. Проте у даному реєстрі міститься лише інформація про приналежність громадянина до певної категорії пільговиків і наявність, відповідно, права на

конкретну соціальну пільгу. Даний реєстр доцільно синхронізувати з персоніфікованим обліком Пенсійного фонду України і даними про доходи громадянина, інформацію про які має Державна фіскальна служба України. Таким чином, володіючи інформацією про право на отримання соціальних благ і фактичний рівень доходів одержувача соціальних пільг, можна упорядкувати надання різних соціальних благ для одного громадянина та коригувати їх розмір відповідно до наявного його доходу та членів його сім'ї. Це дасть змогу, підвищити рівень соціального захисту для осіб, котрі справді його потребують, та уникнути надання соціального захисту для осіб, які мають значні доходи і фактично не потребують соціальної допомоги. Звичайно зазначені нововведення потребують ґрунтовних змін у законодавстві. Наступною у нашому огляді є проблема недосконалості управління соціальним захистом населення. Досі продовжують функціонувати чотири фонди обов'язкового державного соціального страхування, хоча кошти для них акумулює Державна фіскальна служба України, реєстр зайнятого населення здійснює лише Пенсійний фонд України. Фонд соціального страхування на випадок безробіття здійснює облік лише тих безробітних, котрі отримують цей статус відповідно до чинного законодавства, що значно відрізняється від реальної ситуації на ринку праці. Фонд соціального захисту інвалідів, лише здійснює статистичні функції щодо обліку чисельності інвалідів, а соціальне забезпечення надає Пенсійний фонд України. Тобто соціальний захист здійснюють багато установ та організацій, функції яких часто дублюються, що в кінцевому результаті знижує ефективність соціального захисту та ускладнює організаційну структуру системи його надання. З метою розв'язання даної проблеми доцільно на базі Пенсійного фонду України створити єдиний фонд соціального захисту населення, що мав би у розпорядженні єдину базу даних громадян, які потребують соціального захисту, та відповідно до потреби надавав соціальні послуги. Це, своєю чергою, зменшить величину витрат на управління сферою соціального захисту населення, що збільшить обсяг соціальної допомоги і дасть змогу

автоматизувати діяльність соціальної служби. Соціальний захист, що надають населенню в Україні, не завжди враховує наявні потреби у ньому. Тим часом урахування цих потреб дасть змогу підвищити ефективність соціального захисту.

Основними напрямками реформування його системи у даному контексті є адресний підхід до надання соціального захисту та диференціація соціальних послуг залежно від потреб конкретного громадянина. Адресний підхід можна забезпечити завдяки впровадженню єдиного реєстру громадян, які потребують соціального захисту, і надаваного соціального захисту, про що уже йшлося. Диференціація соціального захисту відповідно до потреб конкретного громадянина передбачає надання визначеного 151 переліку соціальних послуг для окремо взятого громадянина, який потребує даної соціальної послуги. Тобто врахування його життєвих обставин, його добробуту та потреб у соціальному захисті. Створення такої системи визначення соціальних послуг відповідно до потреб людини є вкрай складним завданням. Проте маючи у своєму арсеналі усі відомості про людину та членів його сім'ї, суб'єктові соціального захисту буде нескладно визначити цей перелік.

На сучасному етапі розвитку економіки спостерігається зниження платоспроможності населення країни, як міського, так і сільського населення, окремі випадки затримки виплати заробітної плати, особливо в сільській місцевості, збільшення цін на продукти першої необхідності – ці та інші фактори привели до збідніння населення та збільшення чисельності населення, якому необхідний соціальний захист.

На думку одних науковців, соціальний захист населення - державна підтримка певних категорій населення, які можуть зазнавати негативного впливу ринкових процесів, забезпечення відповідного рівня життя шляхом надання правової, фінансової, матеріальної допомоги окремим громадянам (найбільш вразливим верствам населення), а також створення соціальних гарантій для економічно активної частини населення, забезпечення

прийнятних для країни умов життя та праці громадян, у тому числі через установлення соціальних стандартів.

На думку інших науковців, соціальний захист - це комплекс організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на захист добробуту кожного члена суспільства в конкретних економічних умовах чи іншій ситуації. [14,15]

З огляду на викладене вище, можна стверджувати, під соціальним захистом слід розуміти сукупність нормативно закріплених соціальних гарантій спрямованих на вирівнювання положення окремих верств громадян, які потребують державної допомоги з іншими у випадках настання соціальних ризиків.

Одним із показників соціально-економічного стану є частка видатків у ВВП. Частка видатків державного бюджету України на соціальний захист і соціальне забезпечення у ВВП наведена на рисунку 2.1.

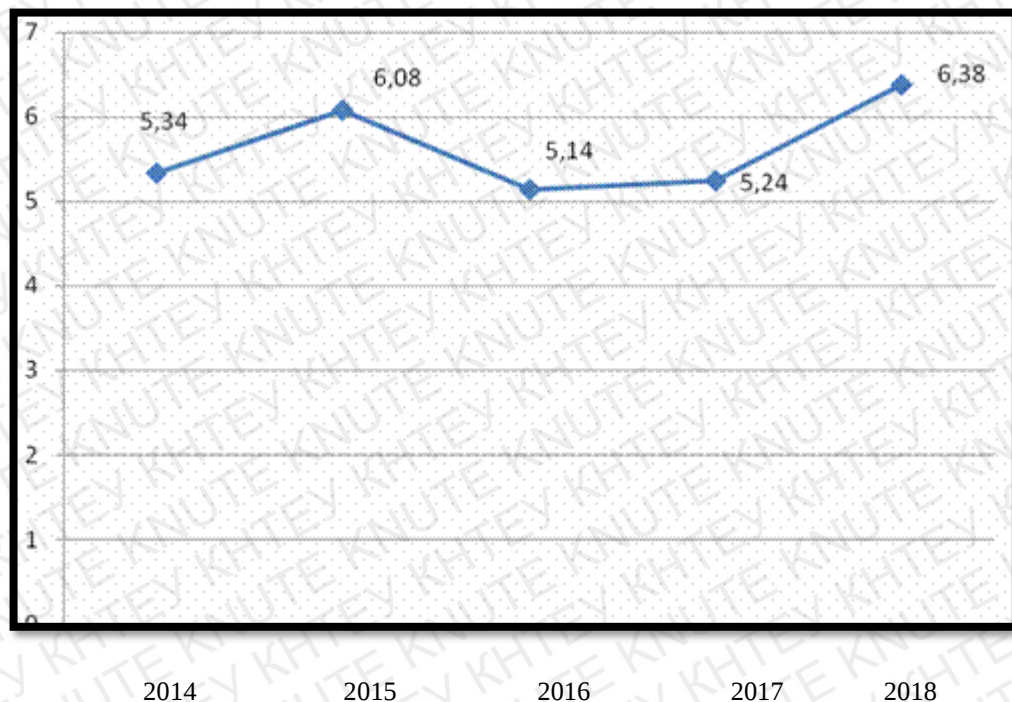

Рис. 2.1 Частка видатків державного бюджету України на соціальний захист і соціальне забезпечення у ВВП, %

[Розроблено автором за даними 16,17]

Аналіз частки видатків державного бюджету України на соціальний захист і соціальне забезпечення у ВВП свідчить про її збільшення до 6,38 % у 2018 р. з 5,24% у 2017 р. та 5,34% у 2014 році [16]

Частка видатків місцевих бюджетів на соціальний захист і соціальне забезпечення у ВВП наведена на рисунку 2.2 Аналіз рисунку 2.2 свідчить про зростання частки видатків місцевих бюджетів на соціальний захист і соціальне забезпечення у ВВП, так у 2018 р. вона складала 4,46 %, що на 0,79 % більше ніж у 2017 р. та на 0,91% вище за показник 2014 р.

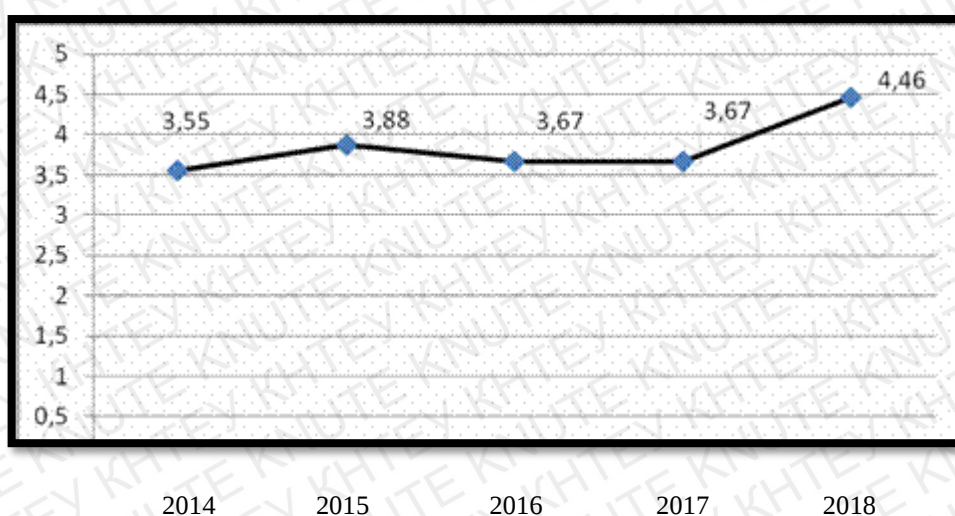

Рис. 2.2 Частка видатків місцевих бюджетів на соціальний захист і соціальне забезпечення у ВВП, %
[Розроблено автором за даними 16,17]

Динаміка видатків Державного бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення в Україні наведена на рисунку 2.3. Якщо у 2014 році обсяг видатків Державного бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення становив 75,25 млрд. грн., то у наступному році він зріс на 13,59 млрд. грн. і складав 88,84 млрд. грн [18]. У 2017 році спостерігалось падіння фінансування за даною статтею – на 8,29 млрд. грн. у порівнянні з попереднім роком та на 5,3 млрд. грн. у співставленні з 2014 роком. Натомість у 2017 році обсяг видатків Державного бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення знову зростає, і досить суттєво – на 23,15 млрд. грн. до рівня 2016 року, і

становить 103,7 млрд. грн. [18] Але найбільше підвищення фінансування соціального захисту і соціального забезпечення з Державного бюджету України відбулося у 2018 році, коли вони склали 151,96 млрд. грн., що на 46,5% більше за показник попереднього року та на 101,9% - 2014 року.

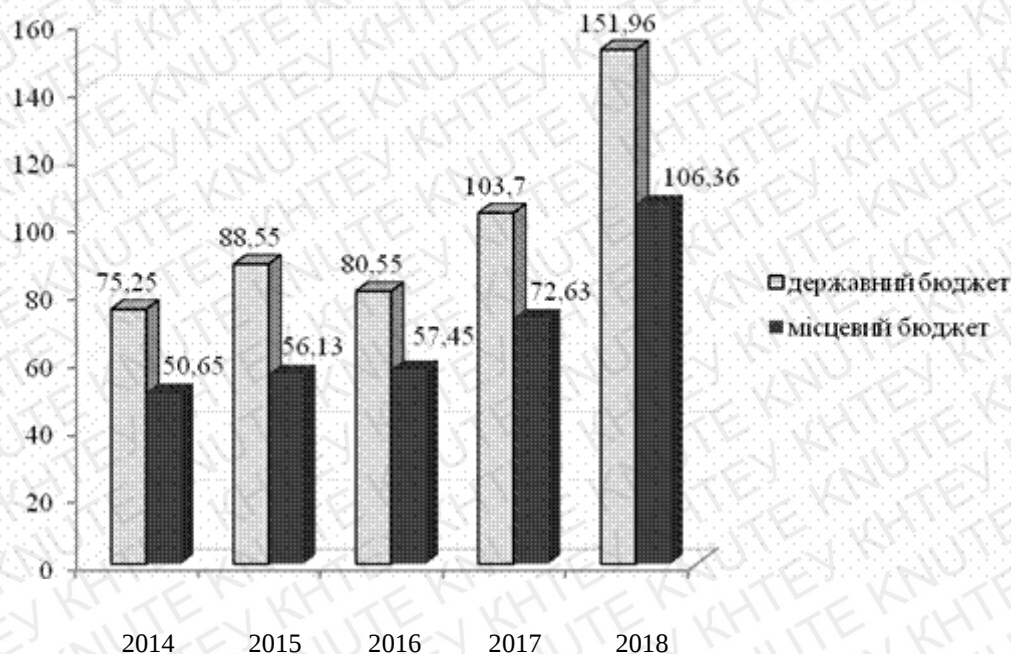

Рис. 2.3 Динаміка видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення в Україні, млрд. грн.

[Розроблено автором за даними 16,17]

Динаміка видатків місцевих бюджетів в Україні на соціальний захист, також свідчить про постійне зростання обсягу фінансування за даною статтею протягом досліджуваного періоду. Якщо у 2014 році за рахунок місцевих бюджетів на соціальний захист і соціальне забезпечення в Україні було спрямовано 50,65 млрд. грн., то у наступному році вже на 5,48 млрд. грн. більше, що становило 56,13 млрд. грн. [17] У 2016 році на цю мету місцевими бюджетами було виділено 57,45 млрд. грн., тобто зростання у порівнянні з попереднім роком складало 1,32 млрд. грн. Суттєве збільшення видатків місцевих бюджетів на соціальний захист і соціальне забезпечення в Україні відбулося у 2017 році, коли їх обсяг підвищився відразу на 15,18 млрд. грн.

від рівня попереднього року. У 2018 році відбувається ще більш вагоме зростання цієї видаткової складової місцевих бюджетів України – відразу на 33,73 млрд. грн. у порівнянні з 2017 роком та на 55,71 млрд. грн. у співставленні з 2014 роком.

Динаміка видатків Державного бюджету України на соціальний захист та соціальне забезпечення наведена у таблиці 1.

Таблиця 1.

**Динаміка видатків Державного бюджету України на соціальний захист та соціальне забезпечення у 2014-2018 рр., млрд. грн.
[Розроблено автором за даними 16,17]**

Показники	2014	2015	2016	2017	2018	Відхилення 2018/2014,%
Соціальний захист на випадок непрацездатності	1,09	0,92	0,84	1,15	1,23	112,8
Соціальний захист пенсіонерів	64,49	83,23	75,81	80,81	144,89	224,6
Соціальний захист ветеранів війни і праці	0,83	0,90	0,82	1,18	1,28	154,2
Соціальний захист сім'ї, дітей та молоді	0,03	0,03	0,026	0,03	0,04	133,3
Фундаментальні та прикладні дослідження та розробки у сфері соціального захисту	0,018	0,02	0,02	0,019	0,02	111,1
Інша діяльність у сфері соціального захисту	0,28	0,05	0,02	0,02	0,34	121,4
Інші	8,51	3,4	3,01	20,49	4,16	4,35

Дані таблиці 1 свідчать, що видатки державного бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення за період, що розглядається зросли з 75,25 млрд. грн. у 2014 році до 151,96 млрд. грн. у 2018, тобто на 101,9% [18]. Таке суттєве збільшення було забезпечене головним чином за рахунок підвищення суми видатків на соціальний захист пенсіонерів 124,6% (з 64,49 млрд. грн. у 2012 році до 144,89 млрд. грн. у 2016 році). Інші складові видатків державного

бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення за досліджуваний період теж демонструють тенденцію до зростання: витрати на соціальний захист на випадок непрацездатності збільшилися на 12,8%; на соціальний захист ветеранів війни і праці – на 54,2%; на соціальний захист сім'ї, дітей та молоді – на 33,3%; на фундаментальні та прикладні дослідження та розробки у сфері соціального захисту – на 11,1; за статтею «інша діяльність у сфері соціального захисту» – на 21,4%.

Таблиця 2.

**Структура видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення з
Державного бюджету України у 2014-2018 рр., %
[Розроблено автором за даними 16,17]**

Показники	2014	2015	2016	2017	2018	Відхилення 2016/2012,%
Соціальний захист на випадок непрацездатності	1,45	1,04	1,04	1,11	0,81	-0,64
Соціальний захист пенсіонерів	85,70	93,99	94,12	77,93	95,35	9,65
Соціальний захист ветеранів війни і праці	1,10	1,02	1,02	1,14	0,84	-0,26
Соціальний захист сім'ї, дітей та молоді	0,04	0,03	0,03	0,03	0,03	-0,01
Фундаментальні та прикладні дослідження та розробки у сфері соціального захисту	0,02	0,02	0,02	0,02	0,01	-0,01
Інша діяльність у сфері соціального захисту	0,37	0,06	0,02	0,02	0,22	-0,15
Інші	11,31	3,84	3,74	19,76	2,74	-8,57
Всього	100	100	100	100	100	-

Структура видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення з Державного бюджету України свідчить, про те що найбільша частка бюджетних коштів приходить на фінансування витрат на соціальний захист пенсіонерів (табл. 2).

2.2. Напрями оптимізації управлінської діяльності в розвитку системи соціального захисту населення

Треба визнати, що протягом 20 років незалежності в Україні не було сформовано системної програми реформ у сфері соціальної підтримки різних категорій громадян і сімей. Перша спроба визначення нових стратегічних пріоритетів соціальної політики держави (досягнення балансу між економічним зростанням і добробутом конкретної особи, підвищення ефективності соціальних видатків у спосіб переходу від політики утримання до політики забезпечення доходів, виправлення механізмів перерозподілу доходів, створення ефективної системи захисту населення від соціальних ризиків тощо) відбулася 07 березня 2012 р. на розширеному засіданні Кабінету Міністрів України, коли Президент України проголосив свої соціальні ініціативи. Наріжними каменями соціальних ініціатив Президента України, які дають підстави вважати їх дійсно реформаторськими, є цілі, досягнення яких дозволить оновити та оптимізувати систему соціального захисту України відповідно до сучасних викликів:

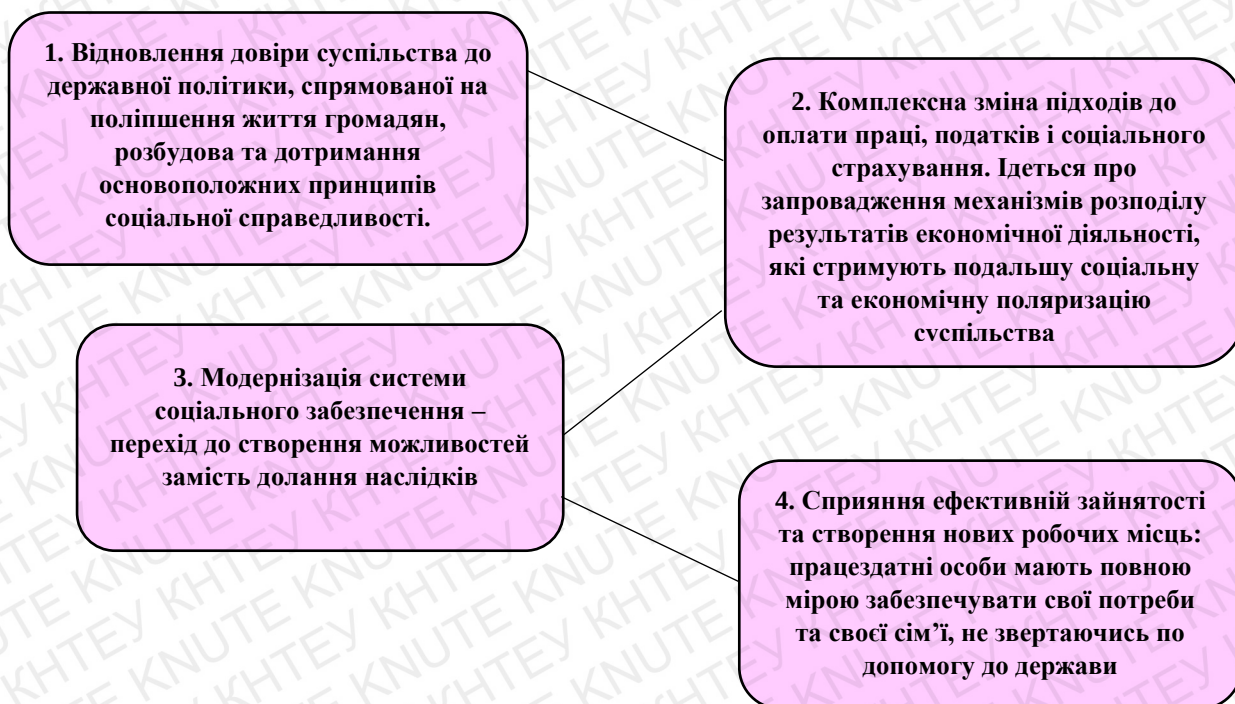

Рис. 2.4. Нові стратегічні пріоритети соціальної політики держави.

[розроблено автором за даними 19,23]

Проте оскільки з моменту проголошення соціальних ініціатив минуло не так багато часу, в Україні поки що не сформовано системну програму реформ із подолання численних проблем, накопичених протягом попередніх років. З-поміж них такі:

- високий рівень бідності населення, у т.ч. працюючого, яке не може самостійно підвищити рівень власних доходів;
- нерівне становище передусім сімей з дітьми: бідність у сім'ях із двома дітьми складає 39,6% від їх загальної кількості, із трьома – 53,8%, із чотирма та більше – 72,3%³³; [19, 23]
- зростання вразливості багатодітних сімей, сімей із дітьми-інвалідами та інших і проживання значної частки населення в умовах, що не задовольняють елементарних потреб через неадекватне визначення мінімального споживчого кошика та структури прожиткового мінімуму;
- трансформація джерел забезпечення громадян у напрямку збільшення частки соціальних трансфертів;
- недостатня обґрунтованість, соціальна несправедливість і фінансова незабезпеченість надання пільг, що спричиняє збільшення за їх рахунок доходів заможних верств населення і зростання економічної нерівності;
- недосконалість системи соціальної допомоги та необхідність запровадження консолідованої системи надання адресної допомоги й соціальних послуг;
- ненадійність статистичних показників щодо чисельності, майнового стану, доходів і рівня споживання груп населення з низькими доходами, що не дає змоги надати реальну оцінку рівня бідності та здійснювати прогностичні розрахунки необхідних бюджетних асигнувань на соціальні потреби, насамперед на рівні регіонів;
- недосконала інформаційна база;
- слабка інформаційна підтримка реформування системи соціальної допомоги.[2,20]

Роль держави полягає, по-перше, у запровадженні стандартів, які б забезпечили реалізацію стратегії поліпшення якості життя громадян,

пріоритетом у сфері оптимізації системи соціального захисту має стати не збільшення обсягів і підвищення рівня різноманітних виплат, а подолання депривацій завдяки створенню (відновленню) інфраструктури соціальних послуг для всіх категорій населення, доступної незалежно від рівня доходів, місця проживання, віку, кількості дітей, сімейного статусу, етнічної або релігійної належності тощо.

Незважаючи на створення в Україні певних інституційних механізмів функціонування системи соціального захисту населення та спроб глибокого реформування економіки України протягом останнього періоду, означена система потребує модернізації та оновлення. Світова фінансово-економічна криза 2008-2009 років висвітлила нову роль системи соціального захисту, зокрема як об'єкту ефективного державного управління. Соціальне спрямування державного управління та його складової державного регулювання виконує стимулюючу роль у забезпеченні розвитку національної господарчої системи та створює механізм захисту та стимулювання економічної активності працездатних верств населення для забезпечення гідного життя всього суспільства.

Означимо, що негативні наслідки соціально-економічних перетворень, які відбуваються без необхідних запобіжних механізмів, призвели до різкого падіння життєвого рівня більшості населення України. Але ж існуюча система соціального захисту, створена за радянських часів, більш не відповідає вимогам сьогодення. З іншого боку, особливості сучасного соціально-економічного стану України не дозволяють автоматично перенести ті чи інші заходи у сфері соціального захисту населення, які з успіхом функціонують в розвинених країнах Західної Європи та Америки.

Незважаючи на те, що останнім часом проблеми соціального захисту населення привертають увагу різних фахівців і експертів з різних галузей науки, на сьогодні системний аналіз у науці державне управління цієї сфери відсутній. Причиною цього виступають чинники як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Негативну роль відіграє і відсутність доступного

банку відповідної соціальної та соціально-економічної і соціологічної інформації та оновленої теоретичної бази проблеми.

Сьогодні необхідний критичний погляд на ступінь теоретичної та практичної проробки проблем соціального захисту населення та наукової розробки конструктивних пропозицій щодо їх подолання. Закласти концептуальні основи соціального захисту населення, визначити категорії, апарат, поняття, терміни, основні складові та принципи формування системи державного управління соціальним захистом населення України – одне із завдань галузі науки управління, зокрема на –макрорівні.

Необхідність дослідження та наукового оновлення понятійного апарату “соціальний захист населення” обумовлена, перш за все, зростанням уваги вчених і фахівців-дослідників до пріоритетних проблем соціальної політики, що дозволяє розробляти пропозиції з удосконалення як самої підсистеми, так і системи соціального захисту в цілому. Слід зазначити, що специфічною особливістю вирішення окремих проблем соціального захисту населення України є їх тісний взаємозв’язок з пріоритетними напрямками удосконалення соціальної політики, що потребує відповідного відпрацювання як теоретичних (уточнення поняття, термінів, розробка принципів, встановлення визначеності системи тощо), так і практичних проблем щодо впровадження ефективних заходів соціального захисту, визначення принципів їх взаємодії, скоординованості та забезпечення реалізації.[15,24]

Одним з теоретиків, відомим лауреатом Нобелівської премії Гунаром Мюрдалем розроблено таке визначення поняття “соціальний захист населення” [21, 22], під яким він розумів систему законодавчих, економічних, соціальних та соціально-психологічних гарантій, рівні умови для підвищення свого добробуту за рахунок необхідного трудового внеску, економічної самостійності і підприємництва – для працездатного населення та створення певного рівня життєзабезпечення для непрацездатних громадян. Але в наведеному терміні не відображена роль соціальної держави у наданні відповідних гарантій.

Висновки

В роботі було проаналізовано сутність соціального захисту та його значення для розвитку суспільства. Соціальний захист — це комплекс організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на захист добробуту кожного члена суспільства в конкретних економічних умовах чи іншій ситуації. Організаційно-правові заходи передбачають створення інститутів соціального захисту і законів, які повинні керувати їх діяльністю, економічні — формування механізмів перерозподілу доходів, тобто стягнення податків та інших платежів і трансфертів. Отже, з позицій економіки, соціальний захист — це правила перерозподілу суспільного багатства на користь людей, які тимчасово чи постійно потребують особливої підтримки з боку суспільства: від багатих до бідних, від здорових до хворих, від молодих до літніх.

Система соціального захисту — підсистема національної економіки, тобто явища, процеси, види діяльності та об'єкти, які пов'язані з забезпеченням життєдіяльності суспільства, людини, задоволенням їхніх потреб, інтересів. Це систему принципів, методів, законодавче встановлених державою соціальних гарантій, заходів і закладів, які забезпечують оптимальні умови життя, задоволення потреб населення. Соціальний захист створює гарантії допомоги на випадок настання соціальних ризиків, яких може зазнати будь-який громадянин упродовж життя: хвороба, інвалідність, травматизм, старість, втрата годувальника, безробіття, міграція та ін. Охоплює соціальне забезпечення, соціальне страхування і соціальну допомогу (підтримку), сукупність дій, спрямованих на надання допомоги під час життєвих криз. Реалізується державою через соціальну політику.

Соціальне забезпечення є складовою системи соціального захисту і виконує функцію накопичення та розподілу коштів соціального захисту, призначених для соціальної допомоги, виплат по соціальному страхуванню та ін. Соціальне забезпечення включає пенсії та різні види допомоги (з тимчасової втрати працездатності, по вагітності й пологах, по догляду за

дитиною до 3 років, по догляду за хворою дитиною, на поховання, допомогу непрацездатним особам, дохід яких менший від встановленої межі малозабезпеченості, тощо). Соціальне забезпечення передбачає також подання допомоги в натуральному вигляді (обслуговування інвалідів, людей похилого віку у спеціалізованих установах — будинках-інтернатах і вдома).

Також було проаналізовано розвиток системи соціального захисту України. Формування нової моделі економічного розвитку, котра спиралася б на максимальну концентрацію наявних ресурсів, на економічне зростання інноваційного типу, засвідчила потребу поступової відмови від архаїчної системи соціального захисту, яка залишилася у спадок від командної економіки. Фундаментальними перетвореннями, що відбулися за період здобуття Україною незалежності, можна вважати відокремлення коштів державного і соціального бюджетів, перехід до страхового принципу фінансування видатків на соціальну сферу, встановлення прямої залежності розмірів соціальних виплат від страхових внесків та стажу. Вдалося запровадити управління фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування на паритетних засадах представниками тих сторін, за рахунок яких формуються кошти фондів, а саме: представниками держави, роботодавцями та застрахованими особами. Така організація управління системою сприяла ефективнішому вирішенню поточних і стратегічних завдань з урахуванням інтересів кожної сторони, забезпечила прозорість, підзвітність та дієвий фінансовий контроль.

Між тим, кардинальне реформування системи соціального забезпечення є багатоаспектним процесом, розрахованим на тривалу перспективу, внаслідок якого має бути створена сучасна та ефективна система адміністрування соціального страхування, а також налагоджена стабільно працююча накопичувальна складова пенсійної системи.

В роботі були розглянуті напрями оптимізації управлінської діяльності в розвитку системи соціального захисту населення. Нові стратегічні пріоритети соціальної політики держави, які розглядалися відбулася 07 березня 2012 р. на

розширеному засіданні Кабінету Міністрів України, коли Президент України проголосив свої соціальні ініціативи. Наріжними каменями соціальних ініціатив Президента України, які дають підстави вважати їх дійсно реформаторськими, є цілі, досягнення яких дозволить оновити та оптимізувати систему соціального захисту України відповідно до сучасних викликів.

Розроблено основні напрямки вдосконалення системи соціального захисту населення в Україні:

- забезпечення адресного характеру соціального захисту незахищених верств населення;
- вдосконалення нормативно-правової бази соціального захисту населення, зокрема закріплення в нормативно-правових документах можливості отримання певних податкових пільг при запровадженні в життя певних соціальних проектів та програм;
- сприяння зайнятості населення шляхом створення нових робочих місць та збереження існуючих, запровадження заходів щодо детінізації доходів населення;
- особливу увагу слід звернути на недержавну складову в системі соціального захисту населення.

Підсумовуючи, слід зазначити, що соціальний захист населення в Україні потребує перетворень. Тому шляхом вирішення проблем неефективного соціального захисту населення України може стати нова функціональна модель соціального захисту з урахуванням національної специфіки та особливостей України. Основними завданнями нової моделі мають бути: кардинальні перетворення функціонуючої нормативно-правової бази, яка має гарантувати громадянам соціальний захист та залучення фінансових ресурсів для забезпечення усіх видів соціальних гарантій.

Список використаних джерел

1. Право соціального забезпечення: підруч. [для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / П. Д. Пилипенко, В. Я. Бурак, С. М. Синчук та ін. / за ред. П. Д. Пилипенка. -3-тє вид., перероб. і доп. - К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2015
2. Галаганов В.П. Право соціального забезпечення / В.П. Галаганов // Учебник. – М.: Изд. Центр «Академия», 2014 р.
3. Предмет права соціального забезпечення: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.05 [Електронний ресурс] / С.М. Прилипко; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. - Х., 2016.
4. Калашников С.В. Теоретичні аспекти формування соціальної сфери в сучасних економічних умовах / С.В. Калашников // Ефективна економіка. – 2016.
5. Кіряню Т.М. Державне фінансове забезпечення соціальної сфери: [монографія] / За ред. д.ф, проф. Т.М. Кір'ян // В-во Чабаненко Ю., 2016.
6. Конституція України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
7. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
8. Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 23.04.2004р. - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12>
9. Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 21.03.1991р. - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12>
10. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20.12.1991р. - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12>
11. Закон України «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення» від 23.12.2010р. - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2861-17>
12. Романенко С. Україні необхідно сформувати систему соціального захисту ринкового типу // Соціальний захист. 1997. - № 2

13. Соціально-економічна захищеність населення України, за матеріалами вибіркового обстеження, Держкомстат України. - <http://kiev.ukrstat.gov.ua/p.php3?c=3182&lang=1>
14. Півняк Г.Г. Соціальна відповідальність влади, бізнесу, суспільства. Монографія у 2-х томах. Том II / за ред. Г.Г. Півняка // МОНУ, Нац. гірн. ун-т. – Д.: НГУ, 2015.
15. Губін С. Стан пенсійного забезпечення та пенсійного страхування в Україні, Український освітній світ реформ. - <http://www.cure.org.ua/?info=177>.
16. Офіційний веб-сайт Ціна держави [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.cost.ua/budget/expenditure/elements/>
17. Офіційний веб-сайт Мінфін [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/budget/expense//>.
18. Офіційний веб-сайт Держстату [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
19. Симоненко, В. Бедность – основной показатель «эффективности» власти / В. Шумна Л.П. Право на соціальну підтримку і гарантії його реалізації в умовах ринкової економіки: монографія. Чернігів: Черніг. нац. технол. ун-т, 2014. http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2018/MM_210.pdf
20. Базилевич В.Д., Базилевич К.С., Баластрик Л.О. Макроекономіка: Підручник / За ред. В.Д. Базилевича. - К.: Знання, 2016.
21. Мюрдаль Г. Мировая экономика. Проблемы и перспективы : пер. с англ. / Г. Мюрдаль. – М. : Изд-во иностр. лит., 1958.
22. Мюрдаль Г. Современные проблемы «третьего мира» : сокр. пер. с англ. / Г. Мюрдаль ; общ. ред. Р.А. Ульяновский. – М. : Прогресс, 1972.
23. <http://www.kmu.gov.ua/control/npd/> - Кабінет Міністрів України. Нормативно-правова база.
24. Міністерство праці та соціальної політики України. Законодавча база.
25. <http://www.nau.kiev.ua/nau10/ukr/show.php?uid=1046.198.0>.

